

DE LA MARGINACIÓ A LES DISTINCIONS PÚBLIQUES: "ELS XUETES I L'EDUCACIÓ A MALLORCA. 1750 – 1800"

*Josep Llinares Martorell
Dolors Talens i Aguiló
Dolors Foreza Forteza*

0. NOTES INTRODUCTÒRIES

Dintre de la història de Mallorca uns dels buits de major rellevància és el que ha deixat la manca d'un estudi seriós de l'Inquisició, d'ací es deriva la dificultat molt més gran d'abordar aquest tema des d'una perspectiva educativa, degut a la destrucció dels arxius de la mateixa.

De fet molts dels "estudis" realitzats no són més que enfoccs parcials i no globals de l'educació, gairebé des de un punt de vista anecdòtic.

Per això enfocam el tema des d'un enfoc global que anaria des de l'educació informal, les gremelletes i la incidència de les execucions públiques, passant per l'educació institucionalitzada de l'Acadèmia de Nobles Arts de la Societat Econòmica d'Amics del País.

1. APROXIMACIÓ HISTÒRICA

La societat mallorquina durant aquesta època es de caràcter estamental, constituïda per grups tancats, allà on els estaments superiors mantenen una sèrie de privilegis degut a una desigualtat jurídica i legislativa entre els ciutadans, i evidentment congelant l'evolució econòmica del país.

La problemàtica xueta es mou dins un marc més ampli caracteritzat per la lluita dels estaments més representatius de l'antic règim (Universitat, Real Audiència, Cabilde) (1) enfront dels il·lustrats (1750-1800).

Dintre d'aquesta època es pot comprovar des d'un punt de vista diacrònic que els canvis a l'estructura del poder governamental impliquen fortes transformacions dins el camp de l'educació, el cas dels xuetes tal volta sigui el més representatiu: la il·lustració en la conseqüent «caiguda de l'antic règim», implica el pas que va des de les execucions a les distincions públiques. Tot aquest camí serà regat amb la sang d'innocents únicament pel fet d'ésser xuetes.

Som molt conscients que el factor econòmic dintre d'aquesta evolució és essencial, ja que de fet el nou règim precisa de la mobilitat de capital, i els xuetes i la seva pràctica de l'usura són un important exponent del mateix (2).

Ara bè, malgrat la influència dels condicionaments econòmics s'han de veure tots els factors dintre del canvi de mentalitat que duu l'arribada de la Il·lustració: transformació de la mentalitat econòmica, la importància de l'aprofitament del treball, la necessitat d'estendre l'educació al màxim nombre de persones...(3).

Mos hem de convèncer de què l'educació es mou dins de les coordenades ideològiques, interessos econòmics, i que el problema xueta obeeix a n'aquestes característiques.

2. UN PUNT DE PARTIDA OBLIGAT: LES EXECUCIONS PÚBLIQUES DEL SEGLE XVII

Dintre d'un marc allà on l'educació no està prou institucionalitzada, les execucions públiques s'han de tenir en compte com elements educatius per veure l'impacte que podien causar les mateixes basta analitzar els testimonis del pare Grau:

"Serien entre les quatre i les cinc de la tarda quant se va arribar al braser se veien juntes pasades les trenta mil animes, haguent concurrir mols de la payasia, a l'estrafeza del acte" (4).

Compartim l'opinió del pare J. Tarongi damunt l'obra del pare Grau, que la qualifica de: "históricamente es un tejido de calumnias, literalmente nada, y socialmente un veneno"; malgrat aixó el seu testimoni sobre el impacte que varen causar les execucions es de gran utilitat i té les seves incidències dintre el camp de l'educació; de fet les mares duïen als seus fills a les execucions i quan procedien a executar als reus pegaven als fills perquè s'enrecordàs, diguent-li que li valdria més morir que tenir que veurer-lo a n'aquesta situació (5).

Un altre element a tenir en compte són les "gremelletes" lligades als executats, que es guardaven al claustre de Sant Domingo i que solien anar-les a veure molts de mallorquins i no faltaven els "bons pares" que repetien als seus fills: "vies fills meus, aixó són els xuets que enclavaren al Bon Jesús" (6).

3. L'EDUCACIÓ FAMILIAR DE LA COMUNITAT XUETA

Un element que accentua la importància de l'educació familiar seria la reclusió i la impermeabilitat dels «ghettos» més encara quan no tenen un cos sistematitzat de continguts educatius. La formació de l'individu està totalment influenciada per tota una càrrega de religiositat, lo que mos fa estar d'acord amb na M. Bofills i na I. Miró (7).

Les relacions dins el marc familiar vénen determinades per la llei de Moisès. L'educació que reben els individus és eminentment pràctica, en el sentit de què s'han de manifestar amb uns comportaments concrets. Entre aquestes pràctiques es podria assenyalar el dejuni, guardar el dissabte, etc... (8); no volem entrar en detalls ja que s'ha polemitzat massa damunt aquest aspecte sense arribar a res en concret.

També hi ha un altre element important a tenir en compte i és el fet de què senten una gran superioritat

respecte als altres, aixó vendria demostrat pel fet de no consumir productes fabricats fora del ghetto e identificaven la gent exterior de "canalla".

La figura del pare té una total importància dins el marc familiar i a ell es supedita tot l'avenir dels seus infants, inclús en matèria de casament.

En conclusió la llei de Moisés és el vertader camí per la salvació dels xuetes.

4. EL CARÀCTER RACISTA DELS GREMIS

L'estudi dels gremis mos serveix per comprovar l'alt caràcter racista del món laboral mallorquí del segle XVIII. L'exponent més rellevant d'aquest racisme és la neteja de sang que es mantindrà durant el transcurs històric dels gremis.

S'ha de tenir en compte que els gremis són institucions religioses, i són les estructures més representatives de les relacions laborals dintre de l'antic règim.

Per una primera aproximació històrica dels gremis de Mallorca podem consultar el llibre d'en Quetglas Gayà (9).

La cremadissa de l'any 1691 va causar un gran impacte dins els gremis que reforçaren els mecanismes de neteja de sang com molt acertadament diu en Francesc Riera Montserrat.

Aquesta clara oposició dels gremis a l'entrada dels xuetes es generalitza a tots els gremis. La llista dels seus estatuts es farà interminable.

Degut a un nombre de xuetes dintre d'alguns gremis es fa impossible eliminar-los amb el que sorgiran un parell de gremis exclusius pels membres del ghetto, (argenters, marchandos, velluters, etc.).

Es donà un cas concret que mos permet analitzar els diversos canvis de decisions dintre dels gremis; mos referim al plet del gremi de Sastres contra un tal Cortés (10).

Els gremis són l'aparell laboral representatiu de la Societat Mallorquina "tancada" de l'antic règim. La seva importància es clau dintre de l'ensenyança laboral. L'estudi dels mateixos és necessària per a comprendre les reformes introduïdes per la Il·lustració.

5. LA MARGINACIÓ ENFRONT DELS ESTUDIS ECLESIASTICS

En principi hem de senyalar el fort que juga el clergue. De fet dintre dels plets un element de gran influència, com atenuant pels acusats, era tenir qualcun avantpassat que hagués desempenyat algun càrrec religiós, (es pot veure que aquest element no té res a veure amb el món laboral).

L'Església com aparell ideològic de l'Estat (11), havia de vetlar per la puresa d'actes i pensaments.

Això ve demostrat pel fet de que la majoria d'ordes tenien l'accés vetat als xuetes, mitjançant els seus estatuts de neteja de sang.

Qualsevol xueta que volia ordenar-se frare havia de fer-ho fora de Mallorca, i si s'havia d'ordenar capellà ho tenia que fer a una altra diòcesi allà on hagués un bisbe que volgués fer-ho.

Hi ha un grup que manifesta un caràcter racista molt més accentuat que són els canonges de la Seu.

El fet de tenir un fill que vestia la sotana otorgava a la família un cert prestigi, el qual s'accentuava quan aquesta era xueta, ja que de qualque forma servia d'atenuant davant les ejecucions dels seus avantpassats.

Per acabar, hem de dir que lo cert és que l'església i l'estat divertien al poble amb la "barbàrie" mentre s'omplien les butxaques (12). El poder de l'església depèn del seu control i penetració en tots els aspectes de vida social. La Inquisició no és més que l'arpa que s'encarrega d'aquesta funció.

6. LA LLUITA PER LA IGUALTAT: DE LA MARGINACIÓ A LES DISTINCIONS PÚBLIQUES

La política reformista d'en Carles III va acompanyada per un nou concepte i paper de l'educació.

L'educació és necessària com instrument per desenvolupar el país; i aquesta política reformista té la seva presència per la creació de la S.E.A.P. (Societat Econòmica d'Amics del País) (13).

L'arribada de la Il·lustració implica tot un canvi del model humà (14), que es fonamentaria en els següents punts: - necessitat de realçar l'economia i d'ací sorgeix el model d'home útil per a la societat (15); - crítica dels grans malgastaments i l'ennobleixement del treball, d'ací la gran importància de l'educació utilitarista (16). Tot aixó acompanyat de l'intent de generalitzar l'educació.

Des del primer moment la Il·lustració adopta un caràcter anticlerical i tendeix a contrarrestar la influència de s'Església dintre l'ensenyament.

Les pragmàtiques d'en Carles III serien la formalització legal de la nova posició davant els xuetes per part dels il·lustrats, e irradien l'ideologia lliberal que les caracteritzen (17). Enfront d'aquestes pragmàtiques es produeixen les reaccions del baluard de l'antic règim i amb especial els dominics. Es dintre d'aquestes reaccions on cal emmarcar el projecte d'expulsió dels xuetes a Cabrera (18).

La Societat Econòmica d'Amics del País, suposa un gir de 180° per la comunitat xueta: «de les ejecucions es passarà a les distincions públiques».

Una de les realitzacions de la S.E.A.P. és l'Acadèmia de Nobles Arts (19). Els xuetes són admesos sense cap tipus de discriminació; es posa de manifest el caràcter lliberal dels il·lustrats.

Els repartiments de premis dins l'Acadèmia demostra la participació dels xuetes amb els mateixos, i per altra banda el caràcter lliberal de la institució (20 i 21).

El camí de cap a la igualtat estava obert encara que perduraran brots racistes durant el S. XIX; ara bé, aixó es fruita d'un altre temps.

RESUM

La ponència té com a finalitat constatar la marginació, davant l'educació, sofrida per la minoria xueta i determinar les variacions hagudes dins aquest camp pel canvi al qual es sotmet el país: "pas de l'antic règim a la Il·lustració".

El concepte d'educació es abordat des d'una perspectiva ampla que aniria des de l'educació informal: les execucions públiques, fins a l'educació institucionalitzada de la S.E.A.P. (1) passant per l'educació familiar, l'aprenentatge dins els gremis i els estudis eclesiàstics.

La polèmica entre xuetes i antixuetes traspasa el marc mallorquí i s'inserta dintre de la lluita entre els il·lustrats i les estructures arcaiques de l'antic règim.

Creim que ha passat el temps suficient per tractar el tema amb objectivitat. Si al final de llegir el mateix quedem convençuts de què l'educació no és un ésser en sí sinó que es mou dintre de les coordenades de la societat, els condicionaments ideològics i dels interessos econòmics profundament entrelaçats; i que el problema xueta dins l'educació obeeix de fet a n'aquestes característiques, el nostre objectiu es veurà assolit.

(1) S.E.A.P.: Societat Econòmica d'Amics del País.

BIBLIOGRAFIA

- (1) El caràcter racista d'aquestes institucions de l'antic règim es pot veure en els següents documents:
 - 1.1) *Informe sobre los judíos de Mallorca de 1773*. Torrella, Barcelona 1945.
 - 1.2) *Reflexiones del Consejo de Castilla sobre los chuetas de la isla de Mallorca. Siglo XVIII*. La Neotipia, Barcelona 1942.
- (2) Muntaner, Ll.: *Un model de ciutat pre-industrial, les ciutats de Mallorca al segle XVIII*. Revista Trabajos de Geografía, nº 34. Departament de Geografia, Facultat de Fil. i Lletres de Ciutat.
- (3) Sureda, B. i altres: *L'educació a Mallorca. Aproximació històrica*. Ed. Moll, Ciutat 1977.
- (4) Garau, F.: *La fe triunfante en cuatro autos*. Auto de 1 de maig de 1691.
- (5) Martí i Camps, F.: *Estampes mallorquines del segle XVIII*. Ed. Moll, Ciutat 1975.
- (6) Fortesa, M.: *Els descendents jueus conversos de Mallorca*. Ed. Moll, Ciutat 1972.
- (7) Bofills, M. i Miró, L.: *L'ensenyança jueva als països catalans. III Jornades d'Història de l'Educació als països catalans*.
- (8) Selke, A.: *Los xuetas y la Inquisición*. (vida y muerte en el ghetto de Mallorca). Ed. Taurus, Madrid 1972. (veure Apèndix, pàg. 271-280).
- (9) Quetglas Gaya, B.: *Cofradías gremiales en Mallorca*. Panorama Balear, nº 63.
- (10) Archivo Histórico de Mallorca: *Real Acord 1767*, nº 8.
- (11) Altusser: *Escritos*. Ed. Laia, Barcelona 1975.
- (12) García Pérez, G.: *La economía y los reaccionarios al surgir la España Contemporánea. Denuncia de la 1ª cátedra de economía a la Inquisición*. Ed. Cuadernos para el diálogo, Madrid 1974.
- (13) Ballester, R.: *Bosquejo histórico sobre la Instrucción Pública en Mallorca*. Tip. Franc. Soler Prats. Ciutat de Mallorca, 1784.
- (14) Sureda, B. i altres: obra citada.
- (15) Aranguren: *Moral y Sociedad*. Ed. Edicusa, Madrid 1970.
- (16) Mulet Trobat, B.: *L'Ensenyament utilitarista a Mallorca durant la il·lustració. II Jornades d'Història de l'Educació dels Països Catalans*, Barcelona 1978.
- (17) Riera, J.: *Carlos III i els xuetas mallorquins*. Cuadernos Simancas de investigaciones históricas, Valladolid 1975.
- (18) Riera Monserrat, F.: *Alguns projectes a n'el segle XVIII per desterrar als xuetas de Mallorca*. Revista Randa, nº 2. Ed. Curial.
- (19) Mulet Trobat, B.: *Els xuetes i l'Academia de Nobles Arts a la segona meitat del segle XVIII*. Revista Lluç, n. 685 (pàgs. 28-30).
- (20) "Examen público de repartimiento de premios a los alumnos de las escuelas de matemáticas y dibujo establecidos por la muy ilustre Sociedad Económica de Amigos del País del Reino de Mallorca". Ignacio Sara, impresor. Ciutat 4 - juliol - 1779.
- (21) Archivo Histórico de Mallorca: *Llibres d'actes*. Tom II. Secció S.E.A.P., caixa 112 - A; (pàgs. 78 i 278).